

Voorwoord

De toenemende digitalisering brengt ingrijpende veranderingen met zich mee, in allerlei sectoren. Nieuwe mogelijkheden voor communicatie, monitoring en analyse roepen vragen op. Wat is de positie van de mens in deze omgeving, hoe staat het met data, met privacy, wat doen algoritmes en wat willen gebruikers eigenlijk? Begeleidingsethiek is ethiek die zich specifiek met dit soort vragen bezighoudt. Hij is gebaseerd op techniekfilosofie, die uitgaat van eeuwenoude verwevenheid tussen mens en technologie.

De Aanpak Begeleidingsethiek is een concrete aanpak waarin betrokkenen met elkaar in dialoog gaan over de effecten van de nieuwe technologie én de waarden die daarbij in het geding komen. Dat zijn vaak waarden gelieerd aan autonomie van de gebruiker, efficiëntie van het proces, transparantie van het algoritme, privacy, et cetera.

Tijdens de sessie komen verschillende stakeholders als gebruikers, ontwikkelaars, beleidsvormers en beslissers met elkaar in gesprek. Na de dialoog hebben de deelnemers ethische handelingsopties gegenereerd, waarvan verschillende vaak direct opgepakt kunnen worden. Er is gezamenlijk gekeken welke waarden we in het digitale domein belangrijk vinden en hoe we die willen verankeren en borgen in digitale processen en handelingen. Dit alles om ook bij verdere digitalisering op het vertrouwen van de samenleving en de participanten kunnen blijven rekenen. Dit is niet in één stap te realiseren het is een continu proces waarin deze workshop een schakel is.

Workshop aanpak begeleidingsethiek

Initiatiefnemers: Abel Koppert (VNG), Jacco Willemsen (gemeente Amstelveen)

Moderatoren: Marlijn Mulder (VKA) Aldert de Jongste (ECP)

Op 13 december 2023 organiseerde de Amstelland gemeenten op initiatief van Abel Koppert (VNG) en Jacco Willemsen (gemeente Amstelveen) een sessie begeleidingsethiek over de casus 'DOOK'. Aan de workshop namen 17 deelnemers (zie bijlage voor specificatie) uit verschillende andere gemeenten deel onder leiding van Marlijn Mulder en Aldert de Jongste (ECP).

De doelstelling is tweeledig:

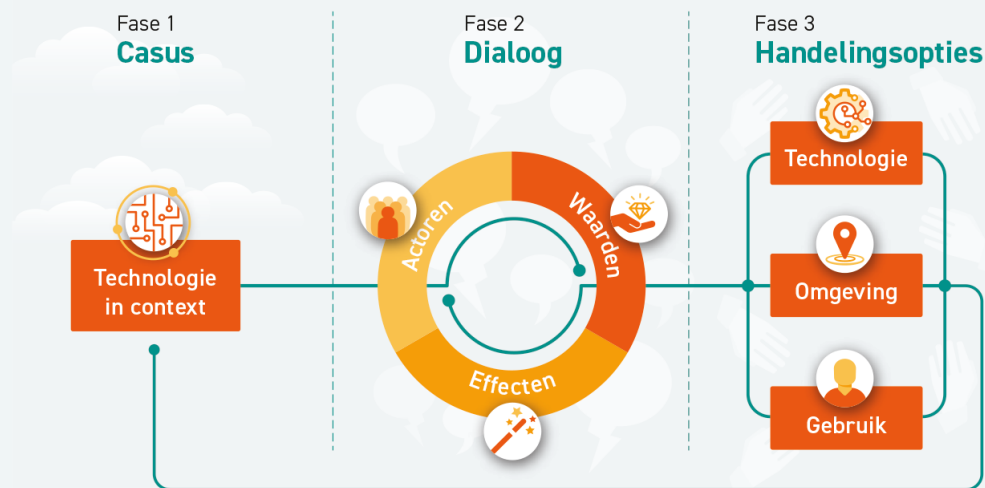
- ▷ Leren tijdens de workshop
- Welke effecten, waarden en actoren worden genoemd
- Welke handelingsopties zijn er om de toepassing te verbeteren
- ▷ Leren over de Aanpak Begeleidingsethiek
- Hoe kan de organisatie deze methodiek gebruiken rondom ethische kwesties en technologie-implementaties

Het verslag bevat de volgende elementen:

- ▷ Toelichting op de Aanpak Begeleidingsethiek
- ▷ Weerslag van de workshop

Aanpak begeleidingsethiek

De aanpak bevat de volgende fasen:

Fase 0 Introductie

Introductie over de doelstelling en een toelichting op het model en het gedachtengoed

Fase 1 Toelichting

Hoe ziet de technologie eruit en in welke context wordt deze toegepast

Fase 2 Dialoog

- ▷ Een korte ronde waarin de deelnemers aan de workshop de betrokken actoren benoemen
- ▷ Brainwrite waar deelnemers mogelijke effecten benoemen en bespreken
- ▷ Benoemen van waarden die een rol spelen bij die effecten

Fase 3 Handelingsopties

In subgroepjes gaan de deelnemers op zoek naar handelingsopties vanuit de technologie, de omgeving en het individu.

Fase 1

Technologie en context

Het bestrijden van ondermijnende criminaliteit is een beleidsprioriteit van veel gemeenten. Data kunnen helpen om meer inzicht te krijgen in ondermijningsvraagstukken. Middels de Datavoorziening Onregelmatigheden Op de Kaart (DOOK) helpt de VNG gemeenten bij het signaleren van onregelmatigheden op diverse thema's, bijvoorbeeld bedrijventerreinen.

DOOK geeft gemeenten op basis van data uit verschillende basisregistraties en open databronnen inzicht in onregelmatigheden. DOOK past als technische oplossing in het werkproces zoals is beschreven in de signaleringstools van Taskforce-RIEC en Avans Hogeschool. De Handreikingen Informatiebeeld beschrijven een werkproces voor gemeenten om signalen van mogelijke ondermijnende criminaliteit op een gestructureerde en juridisch verantwoorde wijze op te werken tot een informatiebeeld. Op basis van dit informatiebeeld kan de gemeente dan weer passende preventieve of repressieve acties uitvoeren. Er zijn signaleringstools op de volgende thema's: bedrijventerreinen, autobranche, winkelgebieden, buitengebied, recreatieparken, onrechtmatig gebruik van woningen, vastgoedspeculatie en garageboxen.

Fase 2

Dialogo

In deze tweede fase gaan de deelnemers in gesprek over wie er betrokken zijn bij de inzet en het gebruik van Dook. Ook buigen zij zich over de positieve en negatieve effecten van deze inzet, en benoemen zij belangrijke waarden waar rekening mee gehouden moet worden bij de inzet van een dergelijke toepassing.

Actoren:

Bij de actoren is de vraag wie er betrokken is of geraakt wordt door de case. De deelnemers aan tafel vertegenwoordigen al een deel van die actoren. Ze noemen de volgende betrokkenen:

- Ondernemer
- Pandeigenaar
- OOV medewerkers
- Privacy medewerkers & security
- Arbeidsinspectie & NVWA
- VNG
- Politie & Belastingdienst & Douane
- RIEC
- BOVAG & ANWB
- Ontwikkelaars
- I&A, ICT
- Criminelen
- Rijksoverheid
- Niet-Criminelen (burgers)
- Dataverwerkers (KvK, etc)
- Beleid economische zaken

De vraag aan de deelnemers was om in het vervolg van de sessie ook te proberen vanuit deze perspectieven hun inbreng te geven.

Effecten:

De vraag is hier welke positieve en negatieve effecten de invoering en het gebruik van Dook hebben.

Positieve effecten

- Tijdsbesparing
- Meer data ter beschikking, meer inzicht
- Buurt rustiger
- Financiële efficiëntie bij gebruikers van tool
- Meer gestructureerd werken voor gebruiker
- Burger weet werkwijze, geen willekeur
- Uitlegbaarheid van werkproces
- Positieve uitstraling van imago bij goede controle
- Escalatie voorkomen dus minder partijen nodig bij handhaving
- Pro actief i.p.v. repressief
- Datagedreven meer doelgericht
- Bevordert samenwerking, intern en extern
- Vergunningsplicht bedrijventerreinen vereenvoudigd
- Kwaliteit van data
- Minder misbruik legale processen, door slechte organisatie
- Altijd nog menselijke controle nodig
- Data is generiek en zonder bias
- Overlast voor criminelen
- Minder werk voor IT, het product is al gebouwd

Negatieve effecten

Te veel waarde hechten aan data, dus tunnelvisie
Meer werk voor IT'ers
Meer kosten kwijt door meer handhaving
Gevoel van privacy schending
Gegevens via export op een pc's of usb, zwerven
Reputatieschade voor ondernemers
Eenmanszaken die wet niet kenden worden (onverwacht)wel gehandhaafd
Selectie op basis van data, potentieel willekeur, risico
Risico op oneigenlijk gebruik van data
Doel in de gaten houden, function creep
Risico's op lekken door alle data bij elkaar
Keuze van dataset, bijv. bovag kan bias betekenen

Waarden:

De relevante waarden zijn door de facilitators geïnventariseerd terwijl de deelnemers bezig waren met het benoemen van effecten. Achter veel effecten gaan waarden schuil. Die lijst is gedeeld met de deelnemers en door hen besproken en aangevuld. Dat leverde de volgende lijst met waarden op:

Waarden
Veiligheid
Rechtvaardigheid
Transparantie
Efficiëntie
Leefbaarheid
Privacy
Legitimiteit
Vertrouwen
Betrouwbaarheid
Samenwerking
Zorgvuldigheid
Respect

Fase 3

Handelingsopties

In het proces van het opstellen van de handelingsopties zijn de waarden uit de vorige fase meegenomen. De deelnemers kregen een uitleg over de verschillende categorieën binnen de handelingsopties. Het kan bijvoorbeeld gaan over het ontwerp van de technologie, het aanpassen van de omgeving waarbinnen de toepassing functioneert en het gedrag van mensen. De deelnemers worden in drie werkgroepen verdeeld en gaan ieder aan de slag met een van deze drie gespreksonderwerpen. Dat leidt tot handelingsopties per categorie.

Technologie:

- Dook moet voldoen aan de standaarden van de Baseline Informatieveiligheid Overheid (BIO).
- De mogelijkheden in DOOK voor het beheren van toegang moet kunnen voldoen aan de autorisatiematrix van de gemeenten. De techniek moet het mogelijk maken om verschillend rollen en rechten toe te wijzen.
- De techniek moet flexibel zijn. Gemeenten moeten zelf keuze maken m.b.t. welke kaartlagen en bronnen zij wel/niet gebruiken.
- Er moet een factsheet worden opgesteld waarin de beveiliging van DOOK wordt beschreven zodat dit gebruikt kan worden om andere te informeren.
- Om gericht gebruik te verbeteren is het wenselijk om meer mogelijkheden toe te voegen voor het filteren van data.
- De gebruikers willen een functionaliteit die het mogelijk maakt om mutaties in de KVK over tijd te onderzoeken.

Omgeving:

Werkafspraken integrale aanpak

- Maak duidelijke werkafspraken over een integrale aanpak, over gebruik van verschillende databronnen, betrokkenheid van verschillende partijen, doorlopen van verschillende onderzoeksstappen, zodat tunnelvisie niet kan ontstaan

Regionale samenwerking

- Voorkom een verschuiving van problemen van de ene plek naar de andere. Trek op en harmoniseer aanpak in de regio

Communicatie en transparantie

- Zorg voor een goede en toegankelijke procesbeschrijving
- Een passend privacy protocol
- Communiceer succesverhalen ten behoeve van burgersvertrouwen
- Maak het doel van de aanpak duidelijk (bijvoorbeeld op de website van de gemeente)
- Publiceer de resultaten van de aanpak, bijvoorbeeld een jaarrapportage

Klachten & contactpunt

- Zorg dat burgers laagdrempelig in contact kunnen komen over de aanpak

Evalueren van de tool

- Blijf qua maatschappelijke behoefte en databronnen up to date, zijn dit de juiste stappen en bronnen

Mens:

- Intern besluiten in hoeverre uitgelegd wordt waarom je iets doet, bijvoorbeeld een controle die voortkomt uit het systeem
- Communicatie rondom de inzet van DOOK intern en extern bepalen. Communicatie kan ook gebruikt worden om mogelijk af te schrikken.
- In ieder geval communiceren over het doel van DOOK
- Succesverhalen gaan delen als DOOK in gebruik is
- Juridisch moet het goed afgedekt en georganiseerd zijn, duidelijk wie wat doet en waarvoor verantwoordelijk is.
- Werkwijze vastleggen op papier met daarin:
  - Autorisatiematrix
  - Welke data verder mag worden verwerkt voor andere doeleinden
  - Een indicatorenset, waarom deze indicatoren gekozen zijn (gebruik maken van de Handleiding ondermijning)
  - Beantwoording op de vraag wanneer ketenpartners, zoals politie worden aangehaakt.
- Training, afspraken en begeleiding voor medewerkers die met DOOK gaan werken

- Mogelijkheid tot terugkoppeling aan ontwikkelaars i.c.m. de VNG

Terugblik en afronding

Aan het einde van de workshop wordt teruggekeken en besproken wat de Aanpak Begeleidingsethiek concreet heeft opgeleverd. De deelnemers geven aan dat het veel nieuwe inzichten oplevert en dat er in korte tijd veel wordt gerealiseerd. Daarnaast wordt de brede groep van deelnemers als meerwaarde ervaren. De combinatie van een duidelijke casus, enthousiaste deelnemers, en een aanpak die zorgt voor duidelijke uitkomsten in een korte tijd was dus een succes.

De deelnemers

De volgende rollen en organisaties waren vertegenwoordigd tijdens de workshop

Functionaris gegevensbescherming DUO+
Privacy Officer DUO+
OOV Diemen
Data analyst DUO+
Projectcoördinator OTA
Informatiespecialist OTA
OOV Diemen
OOV Amstelveen
Docent/onderzoeker Hogeschool Utrecht
OOV Diemen
OOV Uithoorn
Beleidsadviseur DUO+
OOV Amstelveen
Informatiecoördinator Ondernijning Amstelveen/Aalsmeer
Projectleider DOOK VNG
Ontwikkelaar DOOK VNG

Moderatoren:

Marlijn Mulder (VKA), Aldert de Jongste (ECP)

Platform
**Begeleidings
ethiek**

ECP
Platform voor de
InformatieSamenleving

Verslag workshop
Aanpak Begeleidingsethiek
DOOK

Meer informatie over de Aanpak Begeleidingsethiek,
waaronder dit verslag, vindt u op

www.begeleidingsethiek.nl